

УДК 811.133.1'367.626.1:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-4-4>

Світлана ГАЛАУР,

orcid.org/0000-0002-9333-3052

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *svitlana.galaur@gmail.com*

Алла БОЛОТНИКОВА,

orcid.org/0000-0003-4781-7475

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *a.p.bolotnikova@gmail.com*

ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ У ФОРМАХ І РЕГІСТРАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ: МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР НА ТЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

У статті проаналізовано особові займенники у французькій мові, зокрема приділено особливу увагу їх стилістичному вживанню. Тему обрано у зв'язку з тим, що займенник домінує на всіх етапах вивчення будь-якої мови, зокрема і французької, є актуальним як на початковому етапі ознайомлення з іноземною мовою, так і на тих етапах, коли учні вже готові сприймати його прагматичні характеристики.

Мета статті – з'ясувати особливості вживання особових займенників у письмовій та усній формах сучасної французької мови на тлі її основних реєстрів – стандартного, високого, фамільярного та просторічного, запропонувати вправи з опорою на українськомовні компетенції учнів.

Вивчення стилістичних функцій займенника у французькій мові слід розпочати зі спостереження за переносним уживанням цієї частини мови в рідній мові – українській, що сприятиме точнішому структуруванню матеріалу та успішному засвоєнню його. Цікавим стане інформація про «етикетне ми», пошанну множини, історичні коментарі про змішування форм «ти» і «ви».

Спостереження над займенниками французької мови слід розпочинати з письмового її варіанту, а завершувати усним. Учні мають розв'язати питання вживання займенника «оп» в обох формах мови, супроводження особовими займенниками розділових, реалізації особовими займенниками специфічних прагматичних значень у фамільярному різновиді мови тощо.

Для кращого засвоєння матеріалу вчитель може представити різноманітні вправи, зокрема на визначення типу співрозмовника в представлених прикладах, на пошук відповідників французьким фразеологізмам, на порівняння стилістичного вживання особових займенників у формах і реєстрах французької мови, на встановлення функцій впливу на співрозмовника за допомогою особових займенників і т. д.

Дослідження потверджує той факт, що знання про особові займенники буде неповним, якщо не брати до уваги їхнє функціонування в письмовій та усній формах французької мови, її стандартному та фамільярному реєстрах з огляду на українськомовні компетенції. Стилiстичний матерiал слiд подавати цiлеспрямовано, репрезентуючи широке застосування особових займенників, їхню рiзносторонню прагматику, що потребує належного спостереження та коментування з боку учнiв.

Ключові слова: *форми французької мови, реєстри французької мови, особові займенники, стилістичні функції особових займенників, прагматика займенників.*

Svitlana HALAUR,
orcid.org/0000-0002-9333-3052
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of General Linguistics and Foreign Languages
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
(Poltava, Ukraine) svitlana.galaur@gmail.com

Alla BOLOTNIKOVA,
orcid.org/0000-0003-4781-7475
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the General Linguistics and Foreign Languages Department
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
(Poltava, Ukraine) a.p.bolotnikova@gmail.com

PERSONAL PRONOUNS IN THE FORMS AND REGISTERS OF THE FRENCH LANGUAGE: A METHODOLOGICAL COMMENT ON THE BACKGROUND OF UKRAINIAN LANGUAGE COMPETENCES

The article is attempt to analyze personal pronouns in the French language, in particular, special attention is paid to their stylistic usage. The topic was chosen due to the fact that pronoun dominates at all stages of learning any language, including French, is relevant both at the initial stage of learning a foreign language and at those stages when students are ready to perceive its pragmatic characteristics.

The purpose of the article is to find out peculiarities of personal pronouns usage in written and spoken forms of the modern French language against the background of its main registers – standard, high, familiar and colloquial, to offer exercises based on students' Ukrainian language competences.

Studying of stylistic functions of pronoun in the French language should be started by observing figurative usage of this part of the language in the native language – Ukrainian, which will contribute to a more precise structuring of the material and its successful assimilation. Information about the «nous etiquette», the honorable plural, historical comments about mixing forms «tu» and «vous» will be interesting.

Observing pronouns of the French language should begin with its written form, and end with the oral form. Students have to resolve the issue of usage of the pronoun «on» in both forms of the language, partitive pronouns, accompanied by personal ones, the implementation of specific pragmatic meanings by personal pronouns in the familiar register of the language, etc.

For better assimilation of the material, teacher can present various exercises, in particular, to determine a type of the interlocutor in presented examples, to search for equivalents of French phraseological units, to compare stylistic usage of personal pronouns in forms and registers of the French language, to establish functions of influencing the interlocutor with the help of personal pronouns, etc.

The study confirms the fact that knowledge about personal pronouns will be incomplete if we do not take into account their functioning in written and spoken forms of the French language, its standard and familiar registers with regard to Ukrainian language competences. Stylistic material should be presented purposefully, representing wide usage of personal pronouns, their versatile pragmatics, which requires proper observation and commenting by students.

Key words: forms of the French language, registers of the French language, personal pronouns, stylistic functions of personal pronouns, pragmatics of pronouns.

Постановка проблеми. Особові займенники – це ті мовні одиниці, які домінують на початковому етапі вивчення будь-якої мови, зокрема і французької. Вони важливі для розуміння побудови французького речення, особливостей відмінювання французьких дієслів. Водночас уживання особових займенників у мові демонструє широкий спектр їх варіювання відповідно до форми мови – усної чи писемної, а також реєстру – «вияву (різновиду) дискурсу (тексту), що сформувався під впливом ситуативного контексту в спілкуванні соціалізованих особистостей», «реалізації дискурсу (тексту) в конкретній конситуації спілкування, в основі котрої лежать імпліковані в

комунікативній компетенції мовців правила (конвенції, звички) спілкування» (Бацевич, 2002: 320). Розуміння учнями специфічних стилістичних явищ, безперечно, тісно пов'язане з українськомовними компетенціями, тому вивчення теми буде доречним у старших класах, коли лінгвостилістичні і прагматичні явища стають пріоритетними в структурі мовознавчих дисциплін.

Аналіз досліджень. До функціонування займенників у формах і реєстрах мови сучасні українські дослідники виявляють інтерес, проте спорадичний. Українських учених приваблюють передовсім теми реалізації особистими займенниками фамільярного відтінку (Кабакова, 2020),

соціокультурний вияв їхнього чергування в мовленні (Ігнатова, 2014), тому тема, на наш погляд потребує розвитку й поглиблення знань.

Мета статті – з'ясувати особливості вживання особових займенників у письмовій та усній формах сучасної французької мови на тлі її основних реєстрів – стандартного, високого, фамільярного та просторічного, запропонувати вправи з опорою на українськомовні компетенції учнів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна французька мова представлена двома формами – усною та письмовою і чотирма реєстрами. Останні в сучасних працях (див., наприклад, (Chollet, Robert, 2017; 2018), диференційовані на стандартний, високий, фамільярний та просторічний). Очевидно, що, як і в рідній мові, особові займенники демонструватимуть відмінності у вживанні залежно від форми чи реєстру французької мови.

На початку ознайомлення з темою «Особові займенники у французькій мові» слід приділити певну увагу специфічному стилістичному функціонуванню цих лексико-граматичних категорій в українській мові. Можна бути впевненим, що почерпнута в результаті спільних дослідницьких дій інформація матиме фактор несподіваності, а тому дітей зацікавить, а вчителів дасть змогу належним чином структурувати мовний матеріал і коректно його подати.

Так, в українській мові, як і у французькій, існують випадки переносного вживання особових займенників, і непоодинокі. Усім відомо, наприклад, що в науковому стилі функцію займенника «я» виконує займенник «ми» (так зване «етикетне ми» (Волкотруб, 2002:104)), реалізуючи конкретні текстові завдання: сприяти пом'якшенню дискусії (Kordić, 1999:126), виявити соціальне призначення автора (Ясакова, 2017:123), маніфестувати інклюзію, за умов якої в тексті експліковано діалогічність, тобто експліцитно зреалізовано зв'язок адресата з адресантом (Наєнко, 2012: 125): *Ми зацентируємо увагу детальніше на цій проблемі; Ми вже порушували це питання в першому розділі; Як приклад ми розглянемо вживання прийменників у науковому стилі.* Займенник першої особи «ми» може також уживатися в значенні інших осіб, найчастіше із семантикою другої особи однини і множини з метою створення відтінка поблажливості, співчуття. Пошанна множина в українській мові досить часто представлена другою та третьою особами множини, і цей стилістичний відтінок можна спостерігати в мовленні людей старшого покоління.

Вправа 1. Прокоментуйте стилістичне вживання особових займенників у таких прикладах:

Нам би хотілося детальніше розглянути це питання; – Як ми себе почуваємо? Добре? Я так і думала, – Поліна Іванівна підвела на Настю очі. – Ну чого мовчите? Погано спали? (Л. Романюк); Чого ви, тітко, смієтесь? (І. Карпенко-Карий); Вони [батько] інколи бувають-таки дуже добрі (М. Кропивницький).

З огляду на поданий матеріал, слід наголосити на скороченню побутування пошанної множини в сучасному українському середовищі (особливо в третій особі) та надати історичний коментар щодо політичної функції граматичної пари «ти – ви», яку спостережено у Франції під час революцій 1789–1795 рр. і пізніше. Учням цікаво буде дізнатися, що робесп'єрівці запровадили повсюдне вживання займенника «ти» замість пошанного «Ви», уважаючи це сигналом «достеменної рівності» й утвердженням «братерства», про що свідчить протокол засідання Революційного комітету департаменту Тарн:

1) слово «ви» у займенниках і дієсловах, коли йдеться про одну особу, викинути з мови вільних французів і в усіх випадках замінити на слово «ти»;

2) у всіх актах, як публічних, так і приватних, писати, коли йдеться про одну особу, замість «ви», слово «ти».

3) цю постанову віддрукувати, опублікувати й розіслати всім народним товариствам та урядовим установам Тарнського департаменту (див. про це: (Фаріон 2013: 239)). Нині у Франції пошанне ви замість ти в розмовному варіанті функціонує досить рідко, лише під час звертання до невідомої особи.

По-різному використовували звертання «ти» і «ви» президенти Франції. Зокрема, надавали перевагу «vous» і Франсуа Міттеран, і Жак Ширак, а інцидент із займенником «tu», переконані дослідники, «став одним з визначальних щодо поразки Ніколя Саркозі в президентських виборах 2012 року» (Ігнатова 2014: 36).

1. Розглянувши граматичний матеріал про особові займенники рідної мови, варто продовжувати спостереження над ним у текстах французької. Логічним би було запропонувати учням спочатку зразки письмового варіанту французької мови. Цікавим відкриттям стане той факт, що на місці першої особи однини як форма скромності, замість займенника «pous», може функціонувати займенник «on»: *Dans cet ouvrage, on s'est efforcé d'analyser les transformations sociologiques des*

dernières années. = Dans cet ouvrage, je me suis efforcé d'analyser les transformations sociologiques des dernières années. = Dans cet ouvrage, nous nous sommes efforcés d'analyser les transformations sociologiques des dernières années. Корисним буде пояснення стосовно узгодження (див: Chollet, Robert, 2018: 8)): якщо автором є жінка чи йдеться про кількох авторів, треба дотримуватися узгодження із займенником «on»: *On s'est efforcée...; On s'est efforcé(e)s...*

Учні можуть також зробити висновки, що коли носії французької мови вагаються між вибором «tu» чи «vous», вони можуть використовувати займенник «on» у значенні другої особи. Прімітно, що цей займенник превалюватиме тоді, коли мовець звертається до дітей чи до дорослих осіб, до яких виявляють інфантильне ставлення.

Вправа 2. Поясніть, хто міг би бути співрозмовником у цих прикладах:

Alors, on es en vacances?; On a été bien sage aujourd'hui?; On se dépêche; C'est à cette heure-là qu'on arrive?

У письмовій формі французької мови займенник on може бути помічений ще в таких випадках:

– якщо він позначає колективне «vous»: *On ne saurait trop insister sur l'obligation de respecter les délais. = Nous (l'entreprise, la société) ne saurions trop insister sur l'obligation de respecter les délais;*

– якщо він є складником фразеологічних одиниць, уживаних у письмовій французькій мові: *Ne vous occupez pas des qu'en dira-t-on.*

Вправа 3. Знайдіть українські відповідники французьких фразеологізмів:

On a souvent besoin d'un plus petit que soi; On n'attrape pas les mooches avec du vinaigre; On ne prête qu'aux riches; On ne fait pas d'omelette sans casser des oeufs; On ne peut pas être à la fois au four et au moulin.

Порушуючи питання письмової форми французької мови та займенника «on», необхідно наголосити й на варіанті «l'on», що є можливим після голосної (насамперед після слів *et, ou, où, que, qui, quoi, si*): *Si l'on ajoute les frais de transport, l'opération n'est plus rentable.* «L'on» є активним у реченнях перед дієсловами, які починаються афіксами *con-, com-*: *C'est ici que l'on conserve les archives nationales.* Зазвичай «l'on» не фіксують ні на початку речення, ні після *dont*, ні перед словом, що починається з *l*.

Вправа 4. Поясніть можливість / неможливість уживання l'on у таких прикладах:

Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement; C'est une invention dont on parlera encore longtemps; Tout devient clair si on lit ce livre.

Аналізування зразків розмовного варіанту французької мови слід розпочинати з того факту, що в цьому різновиді мови досліджувані лексикограматичні одиниці *je, tu, il, elle, on, nous, vous, ils, elle* не завжди вимовляємо так, як пишемо, та і їхнє вживання може бути іншим, ніж у письмовій французькій.

Так, опрацьовуючи першу особу однини та множини, слід наголосити, що в усній формі французької мови займенник «je» досить часто задублюють займенником *moi* на початку чи в кінці фрази: *Moi, j'aimerais aller à Paris. J'aime l'architecture française, moi.* Цікавим фактом для учнів стане заміщення займенників «je» і «nous» займенником «on»: *Vous avez du mal à respirer. On va soigner ça; Claire et moi, on va déménager.*

Цікавлячись другою особою, школярам необхідно представити тексти, де займенник «on» може замінювати «tu» і «vous», коли йдеться про:

– дітей: *Bonjour, mon petit garçon, on travaille bien à l'école?;*

– мовця, що поводить себе як дитина (наприклад, у розмові між медсестрою та хворим): *Bonjour, on a bien dormi cette nuit?;*

– сумніви між вибором *tu* чи *vous*: *Alors, on es ten vacances?*

Можна звернути увагу й на той факт, що подеколи на місці «vous» функціонують займенники *il, elle, ils, elles*: *Ces dames ont bien déjeuné? Elles prendront un café?*

Вправа 5. Порівняйте стилістичне вживання займенників другої особи в письмовому та усному різновидах французької мови.

Третя особа стане цікавою з таких позицій:

– якщо «on» є неозначеним займенником, він маркує третю особу (хтось, якісь особи, люди): *On parle espagnole à Cuba.* Слід узяти до уваги, що лише контекст зможе вирізнити, про яку особу йдеться – першу чи третю: *On dîne tard en Espagne (les Espagnols); On dîne tard dans ma famille (nous);*

– подеколи третю особу може репрезентувати займенник «tu»: *N'insiste pas, Luc. Je n'ai pas le temps de t'aider. Quand tu as un bébé de huit mois, tu n'es pas trop disponible. = N'insiste pas, Luc. Je n'ai pas le temps de t'aider. Quand on a un bébé de huit mois, on n'est pas trop disponible.*

Студіюючи стилістичне вживання особових займенників, можна додатково розглянути їхню участь у синтаксичних конструкціях з особливим стилістичним маркуванням, зокрема таку:

– одним із способів акцентуації у французькому реченні є позиціонування елемента фрази на її початку, подеколи в кінці, та уточнення

важливої функції цього елемента за допомогою займенника: *Mon ordonnanceur, il commence à être vieux*;

– розділові займенники – *moi, toi, lui, elle, nous, vous, eux, elles* – можуть використовуватися в стандартній розмовній мові для висловлення протиставлення / зіставлення. Їх супроводжують у цьому разі відповідні особові займенники: *Moi, je suis française; mais mon mari, lui, il est espagnole*. Попри те, що «он» є особовим займенником, у функції розділового займенника постає «nous»: *Vous, vous aimez partir en vacances à la mer; mais nous, on préfère la montagne*. Трапляються випадки, коли іменник може розташовуватися між двома займенниками: *Vous, les étudiants français, vous pouvez partir; mais vous, les étudiants ERASMUS, restez encore un peu*;

– у фамільярному варіанті французької мови розділовий займенник не завжди маркує протиставлення / зіставлення. Він передовсім фокусуватиме наполягання та обійматиме позицію на початку чи в кінці речення: *Et toi, tu es d'accord? Tu es d'accord, toi?*

Вправа 6. Висловіть наполягання за допомогою розділових займенників *moi, toi* або *vous* у кінці речення.

J'ai froid. → J'ai froid, moi.

Tu le crois? →

On ne vous dit jamais rien. →

Vas-y! →

Окреме місце в структурі заняття слід уналежити займеннику «он» та його функціонуванню в усній та письмовій формах французької мови. Учні мають зробити висновок, що цей займенник уживаний передовсім у розмовному мовленні та може заміщувати всі особи, однак найчастіше він замінює займенник «nous»: *On a visité Paris. = Nous avons visité Paris* та трохи рідше, у фамільярному реєстрі, цей займенник постає у функції першої особи однини «je»: *On y va, on y va. = J'arrive*. У письмовій французькій цей займенник неозначений і може замінювати *quelqu'un, ils* чи *des personnes, les gens*: *En France, on boit du vin rouge avec le fromage. = En France, les gens boivent du vin rouge avec le fromage; Dans sa famille, on est très sportif. = Dans sa famille, ils sont très sportifs*.

Вправа 7. Чи треба узгоджувати прикметник або дієприкметник у таких реченнях?

On est venu de toute la région pour visiter l'exposition.

On est bilingue dans ce pays.

Висновки. Отже, знання про особові займенники буде неповним, якщо не брати до уваги їхнє функціонування в письмовій та усній формах французької мови, її стандартному та фамільярному реєстрах з огляду на українськомовні компетенції. Цей стилістичний матеріал оприявлює широке застосування особових займенників, їхню різносторонню прагматику, що потребує належного спостереження та коментування з боку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. Реєстр як текстова категорія: аспекти ідіостилію. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 320–324.
2. Волкотруб Г. Стилїстика ділової мови: навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 208 с.
3. Ігнатова О. Звертання на «ти» і на «ви» у французькій мові: соціокультурний підхід. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2014. № 1. С. 35–37.
4. Кабакова Д. Різномірні особливості кліше французького літературно-розмовного мовлення. *Філологічні студії*: збірник статей студентів, магістрантів, молодих учених. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. С. 58–62.
5. Насенко Г. Адресантність наукових текстів середньоукраїнського періоду. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 112–128.
6. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.
7. Ясакова Н. Ми замість я: семантика і прагматика. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 121–131.
8. Chollet I., Robert J.-M. *Le français écrit*. Paris : Ellipses Edition Marketing S.A., 2018. 282 p.
9. Chollet I., Robert J.-M. *Le français parlé*. Paris : Ellipses Edition Marketing S.A., 2017. 264 p.
10. Kordić S. Personal- und Reflexivpronomina als Träger von Personalität. *Personalität und Person*. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 1999. P. 125–154.

REFERENCES

1. Batsevych F. Rehistr yak tekstova katehoriia: aspekty idiostyliu [Register as a textual category: aspects of idiostyle]. *Kultura narodov Prychornomor'ia* [Culture of peoples of the Black Sea region]. 2002. № 32. P. 320–324 [in Ukrainian].
2. Volkotrub H. Stylistyka dilovoi movy [Stylistics of business language]. Kyiv : MAUP, 2002. 208 p. [in Ukrainian].
3. Ihnatova O. Zvertannia na «ty» i na «vy» u frantsuzkii movi: sotsiokulturnyi pidkhid [Addressing «tu» and «vous» in French: Sociocultural Approach]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiia* [Herald of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign Linguistics]. 2014. № 1. P. 35–37 [in Ukrainian].
4. Kabakova D. Riznorivnevi osoblyvosti klishhe frantsuzkoho literaturno-rozmovnoho movlennia [Various features of clichés in French literary and colloquial speech]. *Filolohichni studii* [Philological studies]. Sumy : SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2020. P. 58–62 [in Ukrainian].

5. Naienko H. Adresantnist naukovykh tekstiv serednoukrainskoho periodu [The addressability of scientific texts of the Middle Ukrainian period]. *Ukrainska mova* [Ukrainian language]. 2012. № 2. P. 112–128 [in Ukrainian].
6. Farion I. Movna norma: znyshchennia, poshuk, vidnova [Language norm: destruction, search, restoration]. Ivano-Frankivsk : Misto NV, 2013. 332 p. [in Ukrainian].
7. Yasakova N. My zamist ya: semantyka i prahmatyka [We instead of I: semantics and pragmatics]. *Mova: klasychne – moderne – postmoderne* [Language: classical – modern – postmodern]. 2017. Issue 3. P. 121–131 [in Ukrainian].
8. Chollet I., Robert J.-M. Le français écrit [French writing]. Paris : Ellipses Edition Marketing S.A., 2018. 282 p. [in French].
9. Chollet I., Robert J.-M. Le français parlé [French spoken]. Paris : Ellipses Edition Marketing S.A., 2017. 264 p. [in French].
10. Kordić S. Personal- und Reflexivpronomina als Träger von Personalität [Personal and reflexive pronouns as carriers of personality]. *Personalität und Person* [Personality and Person]. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 1999. P. 125–154 [in German].